

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีปซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่าประเทศอินเดีย ชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม ประชาชนส่วนมากมีความใฝ่ใจในศาสนาและปรัชญา ต่างมุ่งประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของคาสตาหรือเจ้าลัทธิที่ตนนับถือเพื่อความหลุดพ้น นอกจากพุทธศาสนาแล้วในชมพูทวีปยังมีคาสตาและลัทธิศาสนาอื่นอีก เช่น ศาสนาเชน ศาสนาพราหมณ์ กลุ่มคาสตาเจ้าลัทธิประกอบด้วยคาสตามหาวิระ ปุศุร กัจฉายน สัญชัยเวลัฏฐบุตร เป็นต้น หลักคำสอนดั้งเดิมของชาวชมพูทวีปส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนาพราหมณ์ การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นการอุบัติขึ้นในท่ามกลางของประชาชนที่มีความรู้มีสติปัญญาในเรื่องศาสนาปรัชญาอยู่ ก่อนแล้วพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นคาสตาของพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ตรัสรู้้อนุดตรัสสมา สัมโพธิญาณและได้ประกาศหลักธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้จนมีประชาชนหันมานับถือ เลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตามเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงได้จัดแบ่งสาวกของพระองค์ออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นนักบวชและกลุ่มที่มีใช้นักบวช โดยกลุ่มที่เป็นนักบวชนั้นคือพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์ ส่วนกลุ่มที่มีใช้นักบวชคือกลุ่มผู้ที่ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ ได้แก่อุบาสกและอุบาสิกาเมื่อรวมกันแล้วเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ กลุ่มนักบวชมีหน้าที่ศึกษาและปฏิบัติให้ถึงจุดมุ่งหมายโดยมีระเบียบวินัยเป็นกรอบ และไม่ละเมิดบทบัญญัติหรือสิกขาบท ส่วนกลุ่มของผู้ครองเรือนหรือคฤหัสถ์ แม้ว่าจะไม่ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติโดยตรงก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็ยังคงอยู่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาและทำหน้าที่ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เผยแผ่คำสอนให้แก่บุคคลต่าง ๆ และปกป้องพระพุทธศาสนา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อุบาสก อุบาสิกา นอกจากจะทำหน้าที่ถวายเป็นการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ในด้านปัจจัยสี่แล้ว ยังทำหน้าที่ช่วยเผยแผ่ศาสนาด้วยการชักชวนประชาชน ที่ยังไม่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาได้หันมาสนใจและนับถือพระพุทธศาสนา เป็นการแบ่งเบาภาระการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อีกทางหนึ่ง

อนาถปิณฑิกเศรษฐีและนาง วิสาขามหาอุบาสิกาทั้งสองท่านนี้ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าอุบาสก อุบาสิกา ในด้านการถวายเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนาอย่างเต็มสติกำลังความสามารถ อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นเศรษฐีที่ใจบุญ ได้บริจาคทรัพย์จำนวน ๒๗ โกฏิเพื่อเป็นค่าที่ดินสำหรับสร้างวัด และบริจาคอีก ๒๗ โกฏิเป็นค่า

ก่อสร้างพระคันธกุฎีที่ประทับของพระบรมศาสดาและเสนาสนะสงฆ์รวมเป็นเงิน ๕๔ โกฏิ^๑ วัดที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างนี้ชื่อว่าวัดเชตวัน ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา หลังจากสร้างวัดและทำการฉลองวัดเสร็จแล้ว ท่านเศรษฐีได้นิมนต์ พระจำนวน ๒๐๐ รูปเพื่อไปฉันภัตตาหารที่บ้านของท่านทุกวัน

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นเศรษฐีที่สามารถถือเป็นแบบอย่างของชาวพุทธในปัจจุบันได้ เพราะท่านเป็นพ่อค้าหรือนักธุรกิจที่มีความขยันหมั่นเพียรทำการค้าด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจนได้เป็นเศรษฐีมีทรัพย์สินเงินทองเป็นจำนวนมาก เมื่อท่านเศรษฐีได้พบพระพุทธเจ้าและได้สมาทานเป็นอุบาสกในพุทธศาสนาแล้ว ท่านได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ด้วยการบริจาคทรัพย์ทำบุญถวายปัจจัย ๔ อันสมควรแก่สมณบริโภค แม้ว่าการบริจาคทรัพย์ทำบุญในพุทธศาสนาของท่านจะทำให้ท่านยากจนลง แต่ท่านก็ไม่เคยละทิ้งการทำบุญในพุทธศาสนา อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นเศรษฐีที่มีศรัทธาอันมั่นคงในพุทธศาสนา นอกจากการบริจาคทรัพย์ทำบุญในพุทธศาสนาแล้ว การส่งเสริมพุทธศาสนาในด้านอื่นๆ เช่น การนำคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแพร่แก่คนนอกพุทธศาสนา การช่วยระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพุทธศาสนา และการอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสังคม สิ่งเหล่านี้อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กระทำอย่างต่อเนื่อง

นางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นอุบาสิกาที่มีบทบาทสำคัญอีกท่านหนึ่งในการอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนา ด้วยการถวายทาน การบูชา การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ นางวิสาขาได้สร้างวัดบุพพารามถวายพระพุทธเจ้าด้วยการขายเครื่องประดับ ด้วยทุนทรัพย์ ๒๗ โกฏิ^๒ ภายในอารามยังได้สร้างปราสาทซึ่งมีศิลปะงดงามที่สุดชื่อว่าโลหปราสาท^๓ นอกจากการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์แล้ว นางวิสาขาเป็นผู้ทูลขออนุญาตจากพระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ใช้ผ้าอาบน้ำฝนได้ เป็นต้น นางวิสาขาได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าวันละ ๒ ครั้ง แต่ละครั้งที่ไปไม่เคยมีมือเปล่าไป เมื่อไปเวลาเช้าก็ให้คนรับใช้ถือข้าวยาคุและขอบขบเคี้ยวไปถวายด้วย เมื่อไปเวลาเย็นก็ให้คนถือปัจจัยเภสัชและอัฐยานไปถวาย นางวิสาขาได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาอื่นด้านการถวายทาน

นางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นผู้มีฐานะร่ำรวยเป็นมหาเศรษฐี ตระกูลของนางวิสาขาเป็นตระกูลมหาเศรษฐี นอกจากนี้เมื่อ แต่งงานนางวิสาขาก็แต่งงานกับสามี ที่เป็นมหาเศรษฐี

^๑ พระครูกลุณยานสิทธิวัฒน์, *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗) หน้า ๓๐๖.

^๒ ข.ชา.อ. (ไทย) ๓/๗๐.

^๓ โลหปราสาทที่ปรากฏอยู่ในโลกมี ๓ แห่ง ๑)นางวิสาขาสถาปนาถวายองค์แรกถวายพระพุทธเจ้าที่วัดบุพพารามเป็นอาคาร ๒ ชั้น ๒) พระเจ้าทูลฐคามณีทรงโปรดฯให้สร้างขึ้นในลังกาเป็นองค์ที่ ๒ เมื่อราว พ.ศ. ๓๕๒ ปัจจุบันเหลือแต่ซาก ๓) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯทรงโปรดฯให้สร้างตามแบบลังกาขึ้นที่วัดราชนัดดา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ นับเป็นองค์ที่ ๓ ; น. ณ ปากน้ำ, *ศิลปะไทยตามวัด*, (กรุงเทพมหานคร : พิเศษการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๘๓.

เช่นเดียวกัน ชีวิตของนางวิสาขาแทบจะไม่ต้องทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงชีพเพราะสิ่งที่จำ เป็นไม่ ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทอง ข้าทาสบริวาร ปุยาและพ่อแม่ได้เตรียมไว้ให้นางวิสาขาหมดแล้ว นอกจากทรัพย์สินสมบัติแล้ว นางวิสาขายังมีรูปสมบัติคือเป็นผู้มีความงามถึงขั้นเป็นเบญจกัลยาณี อีกด้วย นางวิสาขาจึงเพียบพร้อมด้วยทรัพย์สินสมบัติและรูปสมบัติ นอกจากทรัพย์สินบ ั ตีและรูป สมบัติแล้วนางวิสาขามหาอุบาสิกายังมีธรรมสมบัติ ตระกูลของนางวิสาขาเป็นตระกูลชาวพุทธ ที่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง นางวิสาขาจึงมีศรัทธาและมีความเข้าใจในพุทธ ศาสนาอย่างลึกซึ้ง

ผู้วิจัยเห็นว่าการได้ศึกษาบทบาทชีวิตของอนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตขอ งท่านทั้งสอง ด้านการ อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและการ อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสังคม จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชาวพุทธในปัจจุบันนี้ได้ถือเป็นแบบอย่าง ในการดำเนินชีวิตการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้

๑.๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทการเป็นชาวพุทธแบบอย่างของอนาถปิณฑิกเศรษฐี
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการเป็นชาวพุทธแบบอย่างของนางวิสาขามหาอุบาสิกา
- ๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของอนาถปิณฑิกเศรษฐีกับนางวิสาขามหาอุบาสิกา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของอนาถปิณฑิกเศรษฐี และบทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาและเปรียบเทียบบทบาทของอนาถปิณฑิกเศรษฐีกับนางวิสาขามหาอุบาสิกา

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ บทบาทของอนาถปิณฑิกเศรษฐีในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็น อย่ างไร
- ๑.๔.๓ บทบาทของอนาถปิณฑิกเศรษฐีและบทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกา เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อนาถปิณฑิกเศรษฐี หมายถึง อุบาสกท่านหนึ่ง ซึ่งเดิมชื่อว่า สุทัตตะ แต่เพราะท่าน เป็นผู้ให้ทานแก่คนยากคนจน คนไร้ที่พึ่ง ประชาชนจึงเรีย กท่าน อนาถปิณฑิกเศรษฐี ท่าน ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศด้านการถวายทาน วิทยานิพนธ์นี้คำว่า สุทัตตะ อนาถ

บิณฑิกอุบาสก อนาถบิณฑิกคหบดี สุตตตอนาถบิณฑิกคหบดี อนาถบิณฑิกเศรษฐี หมายถึงบุคคลเดียวกัน

นางวิสาขามหาอุบาสิกา หมายถึง อุบาสิกาท่านหนึ่งที่ได้รับยกย่องจาก พระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศในการถวายทาน ในวิทธานิพนธ์นี้คำว่า วิสาขา นางวิสาขา นางวิสาขา มหาอุบาสิกา และนางวิสาขามีการมารดา หมายถึงบุคคลเดียวกัน

อุบาสก หมายถึง ผู้ชายผู้เข้าใกล้ ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย

อุบาสิกา หมายถึง ผู้หญิงผู้เข้าใกล้ ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิทธานิพนธ์เรื่อง เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างด้านการถวายทาน ของอนาถบิณฑิกเศรษฐีกับนางวิสาขามหาอุบาสิกา ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัยดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คัมภีร์พระไตรปิฎก มีเรื่องราวของคฤหัสถ์ทั้งอุบาสกและอุบาสิกาผู้ถือว่าเป็น กำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องอุบาสกอุบาสิกาไว้ใน ตำแหน่งเลิศ เรียกว่า เอตทัคคะ มีจำนวน ๑๐ คน^๔ เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกานางมีบทบา ทอย่างยิ่งในวงการพระพุทธศาสนา มีเรื่องราวปรากฏว่าได้ รับยกย่องมากจากสังคม นางชุชชุต ตรา ได้รับยกย่องเป็นผู้เลิศในทางพหูสูต^๕ เป็นต้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จาริกบุญ-จาริกธรรม” สรุปได้ว่าเมืองสาวัตถีเป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าประทับนานที่สุด เพราะบ้านเมืองสงบสุข และมี บุคคลที่มีความใกล้ชิดคุ้นเคยมาก เช่น อนาถบิณฑิก เศรษฐี และนางวิสาขา โดยเฉพาะนาง วิสาขาเป็นผู้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตในเรื่อง ต่างๆ ที่ทำให้พระสงฆ์ได้มีความ สะดวกสบายขึ้นในเรื่องปัจจัย ๔ เกิดมีอาหารชื่อต่างๆ แม้แต่ผ้าอาบ น้ำฝนนางวิสาขาก็เป็น ผู้เริ่มต้นทั้งนั้น นางวิสาขามีบทบาทสำคัญแม้แต่ในเวลาที่เกิดเหตุการณ์ในคณะสงฆ์ เป็นต้น^๖

พระครูกลยาณสิทธิ วัฒน์ ได้กล่าวถึงอนาถบิณฑิกอุบาสกไว้ว่า อนาถบิณฑิกอุบาสกเกิดในตระกูลมหาเศ รษฐีในเมืองสาวัตถี บิดาชื่อว่า “สุมน” มีทรัพย์สมบัติมากมาย

^๔ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๕/๒๕๕ - ๒๖๗/๓๒ - ๓๓.

^๕ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๕/๒๕๕ - ๒๖๗/๑๓๘ - ๑๓๙.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จาริกบุญ-จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๕๓-๒๕๔.

มหาศาล เมื่อเกิดแล้วหมู่ญาติได้ตั้งชื่อว่าสุทัตตะ เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนยากจนอนาถา ประชาชนทั่วไปจึงเรียกท่านว่า อนาถบิณฑิกะ”

วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล ” สรุปได้ว่านางวิสาขา มหาอุบาสิกาเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีจริ ยาวีรอันงามและมีปัญญา รู้เหตุรู้ผลอันถ่องแท้ เธอเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ให้ความสุข ความอบอุ่น ความสบายใจแก่บุคคลผู้เข้าใกล้คบหาสมาคม ให้ความรู้สึกที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ขณะเดียวกันนางก็ยังเชิดชูเกียรติแห่งสตรีให้สูงส่งด้วยการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน นอกจากนั้น นางยังเป็นเพศมารดาซึ่งมีความหมายอันยิ่งใหญ่ต่อโลกเป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ^๘

เรื่องอุไร กุศลาสัย ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา ” สรุปได้ว่าสังคมอินเดียสมัยโบราณส่วนมากมารดาบิดาจะให้ลูกสาวของตนอยู่แต่ในบ้าน เพื่อป้องกันการหลบหนีหรือการลักลอบได้เสียกันอย่างผิดประเพณี หากจะออกไปทำธุระนอกบ้านจะต้องมีผู้ติดตามๆ จะต้องเป็นหญิงเท่านั้น ส่วนหญิงผู้มีฐานะดีจะใช้นายพาหนะในการเดินทาง และจะต้องปกปิดอย่างมิดชิดเพื่อมิให้ใครได้ยลโฉมง่ายๆ แม้ในงานบุญประจำปีของเมืองก็ตามหญิงทั้งหลายที่ต้องการออกไปเที่ยวในสถานที่ต่างๆ จะต้องมีผ้าบางๆ คลุมศีรษะและทรวงอกเพื่อปกปิดความประเจิดประเจ้อ กรณีเช่นนี้ยกเว้นนางวิสาขาเมื่อแต่งงานแล้วได้เดินทางไปสู่บ้านพ่อผัวแม่ผัวของสามีในเมืองสาวัตถีโดยยืนอวดร่างบรรดปราศจากสิ่งปิดบังใดๆ นับว่าแตกต่างจากประเพณีดังกล่าว^๙

เสถียรพงษ์ วรรณปก กล่าวถึงอนาถบิณฑิกอุบาสิกา ว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้เลศกว่าบุคคลอื่นด้านการถวายทาน เดิมชื่อว่าสุทัตตะ เป็นชาวเมืองสาวัตถีโดยกำเนิดเป็นบุตรของสุมณะเศรษฐี ได้แต่งงานกับสุภาพสตรีนามว่าบุญญลักขณามีบุตรด้วยกัน ๔ คน เป็นชายหนึ่ง นามว่า กาละ เป็นหญิงอีก ๓ คน คือมหาสุกัทธิ จุลสุกัทธิและสุมณาตามลำดับ พอได้ยินว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านนั้น ปิติโสมนัสได้แผ่ชวนไปทั่วสรรพางค์กาย พระพุทธองค์ทรงแสดง อนุปูปพิภพแก่เศรษฐีเป็นการวางพื้นฐานสร้างความเข้าใจในเบื้องต้นแก่เศรษฐี แล้วได้ทรงแสดง อริยสัจสี่จนจบหลังฟังพระธรรมเทศนา สุทัตตะเศรษฐีได้ “ดวงตาเห็นธรรม”^{๑๐}

^๘ พระครูกลยาณสิทธิวัฒน์, เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๔๒.

^๙ วสิน อินทสระ, ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖.

^{๑๐} เรื่องอุไร กุศลาสัย, สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

^{๑๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวกพุทธสาวิกา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕๑.

เสถียร พันธรั้งี กล่าวไว้ในหนังสือ "พุทธสถานในชมพูทวีป" สรุปได้ว่า ใน บรรดา อุบาสก อุบาสิกานั้น ผู้นับถือพระรัตนตรัยในสมัยของพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ฝ่าย อุบาสกผู้บำเพ็ญบุญไม่มีใครเกินอนาถ บิณฑิกเศรษฐี ฝ่ายอุบาสิกา ผู้ใญ่บุญไม่มีใครเกินนาง วิสาขามหาอุบาสิกาผู้ขายเครื่องประดับสร้างวัดบุพพาราม^{๑๑}

จำเนียร ทรงฤกษ์ กล่าวไว้ในหนังสือ "ชีวประวัติพุทธอุบาสก" สรุปว่า อุบาสกบริษัท เป็นกองกำลังที่แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนากองหนึ่ง ซึ่งเปรียบได้กับกองทัพทางโลกที่มีอยู่ ๔ กองได้แก่กองทัพช้างกองทัพม้ากองทัพรถกองทัพเดินเท้า บรรดากองทัพ ๔ เหล่านี้ถ้าขาด ไป กองทัพหนึ่ง การรบทัพจับศึกหรือการป้องกันประเทศย่อมอ่อนลงไป หรือแพ้แก่ศัตรูได้ง่าย ก็ เหมือนกับพุทธบริษัท ๔ ถ้าขาดไปบริษัทใดบริษัทหนึ่ง กองทัพธรรมก็จะดำเนินไปได้ไม่ ดี เท่าที่ควร อุบาสกบางท่านรู้แจ้งชัดต่อธรรมคือคำสั่งสอนที่มีเนื้อหาสาระจนกระทั่งได้เป็นพระ อริยบุคคล พระพุทธเจ้าให้ดำรงตำแหน่งฐานันดรศักดิ์เป็นผู้เลิศกว่า อุบาสกทั้งหลายใน พระพุทธศาสนา^{๑๒}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระสุเมธ สุเมโธ (นกดลจินดา) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทใน การ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร. บุญยง ว่องวานิช” ผลการศึกษาสรุปว่า บทบาทของนักธุรกิจที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัย พุทธกาล สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น คือประเด็นที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระ พุทธศาสนา พบว่า นำมาใช้เป็นแนวทางต่อการการบริหารได้แก่การบริหารตน การบริหารคน การบริหารงาน ด้วย จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองครอบครัวและสังคมประเด็นที่ ๒ การนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันพบว่า นักธุรกิจสมัยพุทธกาลได้เข้า ไปได้มีส่วน ในกิจกรรมที่ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ เช่น การให้ความอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา การถวายบำรุงพระสงฆ์ การถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรค การสร้าง เสนาสนะ มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผู้คอยประสานความ สัมพันธ์อันดีต่อพระสงฆ์ให้มี ความสามัคคี ประเด็นที่ ๓ เป็นส่วนที่เนื่องกันจากกิจกรรม พบว่า นักธุรกิจได้เข้าไปมีบทบาทต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นบทบาทการสร้างศาสน

^{๑๑} เสถียร พันธรั้งี, พุทธสถานในชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๙.

^{๑๒} จำเนียร ทรงฤกษ์, ชีวประวัติพุทธอุบาสก , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา , ๒๕๔๓), หน้า ๕.

ทายาท บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ เพื่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงตั้งมั่น^{๓๓}

รังสี สุทนต์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา" กล่าวถึงบทบาทในการช่วยเหลือสังคมและการ บำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ซึ่งสรุปได้ ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านสังคม ซึ่งอนาถบิณฑิกมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับบุคคลระดับต่างๆ เป็นจำนวนมาก ๒) ด้านเป็นพุทธศาสนิกชนได้พบ พระพุทธเจ้า ฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาบัน เป็นผู้มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย มีความรักในพระรัตนตรัยอย่างยิ่งรักษาศีล ๕ ไม่ขาดไม่บกพร่อง เป็นอุบาสกที่เอาใจใส่ในการ อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการ ถวายปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ ได้ศึกษา เรียนรู้ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจนสามารถชี้แจง หลักการของพระพุทธศาสนาให้นักบวช นอกพระพุทธศาสนาฟังได้ให้ความร่วมมือในการชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เช่นอธิกรณ์ เรื่องที่ภิกษุณีमारดาพระกุมารกัสสปะ ตั้งท่องก่อนบวชแล้วมาบวชโดยไม่รู้ตัวเองตั้ง ท้อง นอกจากนี้ยังชักนำประชาชนจำนวนมากให้มานับถือพระพุทธศาสนา^{๓๔}

พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน) ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา" ว่า นางวิสาขาเป็นอุบาสิกาคณหนึ่งที่น่าสนใจในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย และยังเป็นผู้ริเริ่มถวายสิ่งอุปโภค บริโภคที่ควรแก่สมณะ เช่น ถวายข้าวยาสูบ วัตถุพาราม ยารักษาโรค ผ้าอาบนำฝน เป็นต้น^{๓๕}

พระวชิรยุทธ์ เทชธมโม (ศรีสัมพันธ์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก" ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกพบว่ามีคุณสมบัติสำคัญอันเป็นแบบอย่างแท้จริง เป็นผู้มีการศึกษาเรียนรู้และเผยแผ่หลักธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้เป็นผู้มีการปฏิบัติอามิสทานอย่างห่มเห บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ให้การสงเคราะห์สังคมโดยที่ ว่างไปอย่างจริงใจ

^{๓๓} พระสุเมธ สุเมโธ (นภดลจินดา), "ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของนักธุรกิจในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ดร.บุญยง ว่องวานิช", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๓๔} รังสี สุทนต์, "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๓๕} พระมหาชัยวัฒน์ อภิญาณจารี (สิงห์โงน), "การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

คุณลักษณะสำคัญอันเป็นพื้นฐานของผู้มีโภคทรัพย์สูงจนก่อให้เกิดความเป็นผู้รียทรัพย์มากสมควรเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖}

พระมหากวีล เตชะคำ ได้ศึกษาเรื่อง “อุบาสกในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาสรุปว่าอุบาสกมาจากคนทุกชั้นวรรณะที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และสามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกับบรรพชิต ตั้งใจดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งยังมีบทบาทส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ สร้างเสนาสนะถาวรวัตถุต่างๆ ทูลขอพุทธาณุญาตในเรื่องต่างๆ เช่น คหบดี จีวร เป็นต้น และอุบาสกยังมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาช่วยชำระอธิภรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา เช่น บางกรณีมีการสอบสวนถึงสาเหตุอาจไม่เหมาะสมกับพระสงฆ์ที่ตักองหาหลักฐานข้อเท็จจริง ต้องอาศัย อุบาสก และอุบาสิกาเป็นผู้ทำหน้าที่แทนพระสงฆ์จนสามารถยุติเรื่องนั้นๆ ได้ อย่างราบรื่น โดยใช้หลักความยุติธรรมมาวินิจฉัย ปราศจากอคติ ๔ และการดำเนินชีวิตนั้นจะต้องมีคุณธรรมสำคัญ ๕ ประการอยู่ในใจเสมอ คือมี ศรัทธาเชื่อถือนั่นคง มีศีล ๕ เป็นหลักความประพฤติพื้นฐาน มีศีล ๘ เป็นหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และสุดท้ายอุบาสกผู้ประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จะได้ประโยชน์แก่ตนคือทำให้ประสพกับความสุข ในการดำเนินชีวิตและบรรลุจุดหมาย คือประมัตถประโยชน์หรือนิพพาน^{๑๗}

พระมหานิคม นิคโม (ปาทะวงศ์) ได้ศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่ธรรมของอุบาสิก ในครั้งพุทธกาลกับอุบาสิกาไทย ” สรุปได้ว่า อุบาสิกาก็มีความเป็นมาและประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยเช่นเดียวกับอุบาสก ตลอดทั้งการรักษาศีลการปฏิบัติธรรมก็เหมือนกัน กล่าวได้ว่ามีความเป็นมามีหลักธรรมและมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนา เหมือนกับอุบาสก ข้อแตกต่างก็เพียงเพศความเป็นหญิง และข้อจำกัดบางประการที่เกี่ยวกับเพศหญิง แต่บางอย่างก็ทำได้ดีกว่าเพศชาย เช่น ความละเอียดอ่อนความ ประณีต เป็นต้น มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนามากมาย เช่น การทูลขอพุทธาณุญาตต่างๆ เป็นต้น^{๑๘}

พระนรุณ ฐานวิโร (กุลผาย) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาบทบาทของอุบาสกและ อุบาสิกาต่อพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า อุบาสกและอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลนั้นมีบทบาทในการ

^{๑๖} พระวชิรยุทธ เตชธม .โม (ศรีสัมพันธ์), "การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๗} พระมหากวีล เตชะคำ, “อุบาสกในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๑๘} พระมหานิคม นิคโม (ปาทะวงศ์), "เปรียบเทียบบทบาทการเผยแผ่ธรรมของอุบาสิกาในครั้งพุทธกาลกับอุบาสิกาในยุคปัจจุบัน ", *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดียิ่ง อุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้มีความ เลื่อมใสศรัทธาใน พระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ความศรัทธาเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากได้ฟังธรรมะจากพระพุทธเจ้า จนบรรลุธรรมและขอแสดงตนเป็นพุทธบริษัท จึงให้การอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ (๑) การอุปถัมภ์ด้วยภัตตาหาร (๒) การอุปถัมภ์เครื่องนุ่ง ห่มและจีวร (๓) การสร้าง พระอาราม (๔) การอุปถัมภ์ เครื่องอุปโภคและเภสัช อุบาส กและ อุบาสิกาในสมัยพุทธกาล นอกจากจะมีบทบาทในด้านการอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ แล้วยังมีบทบาทในการ เผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะเห็นได้ว่าหลายท่านมีความสามารถในการแสดง ธรรม ซึ่งได้สนทนาธรรมแก่พุทธบริษัทมิตรสหาย นักบวชปริพาชก อัญญเดียรัจฉัยและบุคคลทั่วไป อุบาสกและอุบาสิกาหลายท่านบรรลุป เป็น พ ระอริยมุคค การ ดำรงชีวิตของท่านถือว่าการ ปฏิบัติตนที่เป็นแบบอย่างแก่บุคคลทั่วไปบางท่านมีบทบาทใน การชักจูงผู้อื่นให้หันเข้ามานับถือ พระพุทธศาสนา อุบาส กอุบาสิกามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปกปั องคัมครองพระพุทธศาสนา โดยมีส ่วนในการบัญญัติสิกขาบทซึ่งเป็นพระวินัยของสงฆ์ เพราะพบภิกษุประพฤติดนไม่ เหมาะสมด้วยความเคารพศรัทธา จึงไม่กล้าที่จะดักเตือน แต่ได้ นำเรื่องดังกล่าวไปกราบทูลให้ พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงให้มีการประชุมสงฆ์ เพื่อได้สวนภิกษุรูปนั้น เมื่อได้ ทราบความจริงแล้วจึงได้ชี้โทษแห่งความผิดนั้นและทรงบัญญัติเป็นพระวินัยขึ้นมา มีอุบาสกและ อุบาสิกาหลายท่านต้องการที่จะถวายปัจจัย ๔ แต่ภิกษุสงฆ์ ภิกษุหลายท่านไม่กล้ารับประเคน เพราะว่าพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ มีพระบัญญัติให้รับของสิ่งนี้จาก อุบาสกและอุบาสิกาได้ จึงกราบ ทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบและให้มีพุทธานุญาตให้รับจากอุบาสกและอุบาสิกาได้ นอกจากนี้ยัง มีส ่วนในการชำระเพื่อระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา^{๑๙}

พงศ์พันธ์ จันทร วราทิตย์ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก” สรุปได้ดังนี้คือ เศรษฐีหรือผู้มั่งคั่งมีทรัพย์ ยมากในสมัยพุทธกาลมีบทบาทสำคัญ อย่างยิ่งในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน เช่น การถวายภัตตาหาร ถวายจีวร ถวาย สิ่งของเครื่องใช้และยารักษาโรค ตลอดจนจนสร้างอารามถวายให้พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะเป็นผู้ขอประทานอนุญาตในการสร้างเสนาสนะ^{๒๐}

ไพโรจน์ สุภ ที่ปมจล ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของ จิตตคหบดีอุบา สกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ” เมื่อสรุปแล้วมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา

^{๑๙} พระนรุธ ฐานวีโร (กุลผาย), “ศึกษาบทบาทของอุบาสกและอุบาสิกาต่อพระพุทธศาสนา ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๔).

^{๒๐} พงศ์พันธ์ จันทรวราทิตย์ , “บทบาทของเศรษฐกิจที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ”, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาภาษาตะวันออก : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒).

ชีวิตประวัติชีวิตความเป็นมาทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ที่ทำให้จิตตกหบดีเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และปัญญาอันยอดเยี่ยม สามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลแม้ว่าจิตตกหบดีมีอาชีพเป็นนักธุรกิจ มีภารกิจในด้านการประกอบอาชีพและด้านสังคมตลอดจนการปกครองอยู่เป็นนิจจากการดำเนินชีวิตเป็นอุบาสก แต่มีความสามารถนำหลักธรรมออกเผยแผ่ ทำให้พุทธศาสนิกชนเลื่อมใสศรัทธา และเป็นที่ยำเกรงของเหล่าอัญญเดียรถีย์ จิตตกหบดีเปรียบเสมือนเสาหลักของพระพุทธศาสนา จากวิธีการแสดงธรรมอันยอดเยี่ยมทำให้ท่านได้รับการแต่งตั้งจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นเลิศในการแสดงธรรม (ธรรมกถึก) เป็นแบบอย่างของชาวพุทธผู้ประพฤติดีงามปกป้อง และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา^{๒๐}

สรุปได้ว่าอุบาสกและอุบาสิกา เป็นผู้มีความสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา อุบาสกอุบาสิกาในพุทธศาสนา นอกจากศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังได้ช่วยเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นการสั่งให้กับพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ด้วยการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ และสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ในการเผยแผ่ธรรมของพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์อีกด้วย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เอกสารงานวิจัยหนังสือที่นักปราชญ์ได้เขียนไว้และหนังสืออื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย

๑.๗.๓ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิใช้วิธีค้นหาจากพระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกพระสุตตร ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมจากหนังสืออรรถกถาฉบับมหาภูมิ ราชวิทยาลัยและหนังสือที่นักปราชญ์ได้แต่งไว้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อวิจัย

จากนั้นนำข้อมูลมาจัดลำดับให้มี ความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบแล้ว ทำการศึกษาวิเคราะห์ ดีความแล้วสรุปเรียบเรียงใหม่โดยใช้วิธีการเรียบเรียงแบบพรรณนา

๑.๗.๔ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบเป็นตัวตั้งแล้วหาคำตอบจากข้อมูลที่เก็บและรวบรวมไว้เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

๑.๗.๕ วิธีการนำเสนอ รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์แล้วเขียนรายงานการวิจัย

^{๒๐} ไพโรจน์ สุภทัตปมงคล, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตกหบดีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ได้ทราบบทบาทการเป็นชาวพุทธแบบอย่างของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
- ๑.๘.๒ ได้ทราบบทบาทการเป็นชาวพุทธแบบอย่างของนางวิสาขามหาอุบาสิกา
- ๑.๘.๓ ได้เปรียบเทียบบทบาทระหว่างบทบาทของอนาถบิณฑิกเศรษฐีกับนางวิสาขามหาอุบาสิกาในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา